

## PAPER DETAILS

TITLE: AİLE EĞİTİMİ VE KARDEŞ EĞİTİMİ PROGRAMLARININ KARDEŞLERİ ENGELLİ OLAN  
ÇOCUKLARIN KARDEŞLERİNE YÖNELİK BİLGİ VE BECERİ DÜZEYİNE ETKİSİ

AUTHORS: Rukiye KONUK,Sunay YILDIRIM

PAGES: 164-146

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/231601>

## AİLE EĞİTİMİ VE KARDEŞ EĞİTİMİ PROGRAMLARININ KARDEŞLERİ ENGELLİ OLAN ÇOCUKLARIN KARDEŞLERİNE YÖNELİK BİLGİ VE BECERİ DÜZEYİNE ETKİSİ

### THE EFFECT OF PARENT EDUCATION AND SIBLING EDUCATION PROGRAMMES ON KNOWLEDGE AND SKILLS LEVELS OF CHILDREN HAVING A SIBLING WITH DISABILITIES RELATED TO THEIR SIBLINGS

Rukiye KONUK\*

Sunay YILDIRIM DOĞRU\*\*

#### Özet

Bu araştırma normal kardeşlere ve ebeveynlerine verilen Aile Eğitim Programı (AEP) ve Kardeş Eğitim Programının (KEP) normal gelişim gösteren kardeşlerin engelli kardeşlerle ilgili bilgilerine ve engelli kardeşlere temel becerileri kazandırmaya etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Kardeş ve Aile Eğitim Programları araştırmanın bağımsız değişkenin oluştururken, normal çocuk için engelli kardeşle ilgili bilgi ve becerileri programdan etkilenmesi beklenen bağımlı değişkenlerdir. Bu bağlamda araştırma; öntest-sontest kontrol gruplu desen üzerinde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, Konya merkez ilçelerinde zihin engelli kardeşi bulunan 10-14 yaş aralığındaki 30 ilköğretim okulu öğrencisi (deney-1, deney-2, kontrol grubu) ile 10 ebeveyn (deney-2 grubundaki çocukların anne-babaları) oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak normal çocuklar için “Başarı Testi” ve “Temel Beceri Ölçeği” kullanılmıştır. Farklılıkların test edilmesinde ise anlamlılık düzeyi  $\alpha=0.05$  olarak alınmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre deney gruplarındaki kardeşlerin kontrol grubundaki kardeşlere göre bilgi düzeylerinde artış olmuştur. İki deney grubu arasında ise engelli kardeşlerine yönelik becerileri kazandırmada AEP’te yer alan kardeşler lehine bir sonuç saptanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Engelli çocuk, Aile Eğitim Programı, Kardeş Eğitim Programı, Kardeş, Bilgi, Beceri.

#### Abstract

This research was carried out in order to examine the effect of The Parent Education Program (PEP) and The Sibling Education Program (SEP) given to siblings without disabilities and their parents on knowledge of normally developing siblings about the siblings with disabilities and skill acquisition of siblings with disabilities. The independent variable of the research is the Sibling and the Parent Education Programs. For normally developing children, knowledge and skills related to siblings with disabilities are the dependent variables which are expected to be affected by the program. The pre-test - post-test control group pattern was conducted in this context. The study group of the research consisted of 30 primary school students (experiment-1, experiment-2, control group) who were 10-14 years old and had a sibling with intellectual disabilities from the central counties of Konya and 10 parents (parents of children in the experiment-2). The data collecting tools for normally developing children were “The Achievement Test” and “The Basic Skills Scale”. The significance level in testing differences was accepted as  $\alpha=0.05$ . According to the result collected from the research, the siblings in the experimental group displayed an increase in terms of knowledge levels in comparison with the siblings in the control group. A positive outcome has been determined between two experimental groups for the siblings in the PEP in the context of acquiring skills towards the siblings with disabilities.

**Key Words:** Disabled Child, Parent Education Program, Sibling Education Program, Sibling, Knowledge, Skills.

---

\*Arş.Gör., Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, [rukiyeikonuk@gmail.com](mailto:rukiyeikonuk@gmail.com)

\*\*Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, [Sunay.dogru@deu.edu.tr](mailto:Sunay.dogru@deu.edu.tr)

## 1. GİRİŞ

İnsanların hayata güvenle bakabilmelerinin, mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerinin aldıkları eğitimle de ilişkili olduğu söylenebilir. Anne karnında başlayan eğitim; aile, okul ve çevre olarak bir yelpaze şeklinde genişler. Bireylerin hayatına ve toplumların gelişmişliğine yön veren eğitime ilişkin sorunlar, günümüzde de devam etmektedir. Bu sorunlardan biri de, hem normal eğitim hayatının hem de özel eğitimin ciddiyeti konusunda farkındalık uyandırarak sürekliliği sağlayabilmektir. Bu konuda sürekliliği sağlamak ve eğitim boyutunda kaliteyi artırmak ise ailenin de sürece dâhil olması ile mümkündür.

Özel eğitimin engelli çocuk üzerindeki etkilerini arttırmak için, ailelerin eğitilerek bu sürece katılmaları kaçınılmazdır. Gerekli eğitimle donatılmış ve yanlış tutumlar sergilemeyen bir aile, çocuğun eğitimine en büyük katkıyı sağlayan kişi ve kurumdur. Aile, çocuklarının özelliklerini ve yeterliliklerini bilerek onları olduğu gibi bir birey olarak görüp kabul ederlerse, çocuklarının gelişimi konusunda ilerleme kaydedilebilir. Karşılaşılan sorunlar karşısında aile fertlerinin rahatlamaları sağlandığı takdirde bunun engelli çocuğa yansması da daha fazla olacaktır. Fakat ebeveynleri bu tür becerilerle donatmak, ancak bilinçli ve düzenli olarak yürütülecek aile eğitim programları ile gerçekleştirilebilir.

Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuk ve aileleri alanında yapılan çalışmaların, normal çocuk ve aileleriyle ilgili yapılan çalışmalara nazaran daha sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca özel eğitime ilişkin çalışmaların ortaya çıkardığı bir gerçek de şudur: Ailede normal gelişim gösteren kardeşler, hep ihmal edilen grup olmuştur. Oysa normal gelişim gösteren çocuk da, o aile sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır.

Aile, etkileşim üzerine kurulu bir sistemdir. Ailelerde bireyler, birbirlerinden kopmadan; ancak bireyselliklerini de koruyabildikleri, bir birlikteliği başarabilirler. Dolayısıyla aileyi anlamak için, anne-baba ya da çocukları ayrı ayrı incelemek yerine, bir bütün içinde incelemek yararlı olacaktır (Şahin, 2000).

Ailede var olan engelli çocuk, normal gelişim gösteren çocuğu da derinden etkilemektedir. Çünkü ailede engelli bir çocuğun varlığının kardeş ilişkilerine olası etkileri, bu ilişkinin doğası nedeniyle önemlidir. Kardeşler, engelli kardeşinin geleceği için endişelidirler ve kendilerinin de engelli olacağı konusunda endişe duyarlar (Küçük, 1997; Moore, Howard ve McLaughlin, 2002).

Kardeşler, engelli kardeşlerinin durumları ve gelecekleri hakkında bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Onların güvenmek, kendi sorularını ve başkalarının sorularını cevaplamak ve kendi geleceklerini plânlamak için bilgiye gereksinimleri vardır. Bu çocuklara engelli kardeşlerinin mevcut durumu ile ilgili gerekli ve net bilgiler verilmelidir. Çünkü özellikle bu çocuklar, kardeşlerindeki engelin doğasını ve nedenini anlamada zorluk yaşarlar (Meyer, 1997; Meyer ve Vadasy, 2006; Moore vd., 2002).

Bu yüzden kardeşlerin, hem yaşadıkları olumsuzluklardan kurtulmalarını, hem de sosyal hayata korkusuzca bakmalarını sağlayacak eğlenceli bir ortamda, kendilerini anlayan bireylerle birlikte olma fırsatlarının verileceği programlara ihtiyaçları vardır. Bu çalışmada da şimdiye kadar engelli çocuğu bulunan aile ortamında anne-babaların hem engelli çocuğuna karşı farkındalık uyandırmak ve bilgilendirmek, hem de genelde ihmal edilen normal gelişim gösteren çocukları üzerine farkındalık uyandırmak ve aile içinde adil bir etkileşimin oluşmasını sağlamak hedeflenmiştir. Bu nedenle ihtiyaçlar ölçüsünde hazırlanan

programlardan hareketle bu araştırmanın genel amacı, “Kardeş Eğitim Programı (KEP) ve Aile Eğitim Programlarının (AEP) kardeşlerin engelli kardeşe yönelik bilgi ve beceri düzeylerini etkilemekte midir?” sorusuna cevap aramaktır.

## 2. YÖNTEM

### 2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada zihin engelli çocukların normal olan kardeşleri ve anne-babaları için bir eğitim programı hazırlanmış ve onlara engelli çocuğun gelişimine katkı sağlayacak, sorumluluk kazandıracak ve aile içi etkileşimi güçlendirecek bilgi ve beceri kazandırılmaya çalışılmıştır. Desen olarak, *deneysel modeller* içerisinde yer alan, *çok denekli-çok faktörlü deneysel desen* kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma; öntest-sontest kontrol gruplu desen üzerinde yürütülmüştür.

### 2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada 3 farklı grup yer almaktadır. Gruplardan birisi kontrol grubu, diğer ikisi ise deney grubudur. Deney gruplarının birisinde yalnızca engelli kardeşe sahip normal çocuklar yer alırken (Deney-1), diğerinde ise normal çocuklar, anne babalarıyla birlikte (Deney-2) yer almışlardır. Bu araştırmanın bağımsız değişkeni, araştırmacı tarafından hazırlanan ve deney-1’de uygulanan Kardeş Eğitim Programı ile deney-2’de uygulanan Aile Eğitim Programı’dır. Normal çocuğun engelli kardeşle ilgili bilgi ve becerileri ile anne-babanın normal çocuğun davranışları ile ilgili görüşleri programdan etkilenmesi beklenen bağımlı değişkenlerdir. Konya ili merkez ilçelerine bağlı ilköğretim okullarından özel eğitim sınıfına sahip olan tesadüfi yöntemle 2 okul ve bu okullardan da tesadüfi küme örnekleme yoluyla zihin engelli kardeşi bulunan 10’ar çocuk seçilmiş ve 2 ayrı grup oluşturulmuştur. Oluşturulan gruplardan birisi yine tesadüfi atama yöntemiyle kontrol, diğeri ise deney-1 grubu olarak atanmıştır. Deney-2 grubu ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde engelli çocuğu olan 10 farklı ebeveyn ve bu ebeveynlerin ilköğretim okuluna devam eden 10 normal çocuğundan oluşmaktadır.

### 2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada verilerin toplanması aşamasında veri toplama aracı olarak ‘Başarı Testi’ ve ‘Temel Beceri Ölçeği’ kullanılmıştır. Çalışmanın genel amacı doğrultusunda; kontrol ve deney gruplarının başarı testi ve temel beceri testi ön-test ve son-test puanlarının belirlenmesinde Mann Whitney U-Testi, üçlü grup karşılaştırmalarında ise Kruskal Wallis Testi (H testi) kullanılmıştır. Erişi puan ortalamalarının karşılaştırılmasında ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi’nden yararlanılmıştır. Farklılıkların test edilmesinde ise anlamlılık düzeyi  $\alpha=0.05$  olarak alınmıştır.

## 3. BULGULAR

Bu bölümde, normal kardeşlerin engelli kardeşlerine yönelik bilgi ve becerilerinde kardeş ve aile eğitim programlarının etkili olup olmadığını ortaya koymak amacıyla elde edilen bulgular tablolara dönüştürülerek sunulmuş ve yorumlanmıştır.

### Programların Normal Çocukların Engelli Kardeş Konusundaki Bilgi Düzeylerine Etkisi

Araştırmacı tarafından hazırlanan Kardeş Eğitim Programının (KEP) ve Aile Eğitim Programının(AEP) uygulamadan önce ve sonra her üç grupta (deney-1, deney-2 ve kontrol

grupları) yer alan çocuklara öntest-sontest verilmiş ve bilgi düzeyi erişim puanları hesaplanmıştır. Tablo 1’de kontrol ve deney gruplarında yer alan normal çocukların engelli kardeş konusundaki bilgi düzeyi erişim (öntest-sontest) puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin Wilcoxon İşaretlenmiş Sıra Sayıları Testi Sonuçları verilmektedir.

**Tablo 1. Kontrol ve Deney Gruplarında Yer Alan Normal Çocukların Engelli Kardeş Konusundaki Bilgi Düzeylerine İlişkin Erişim Puanlarının (Öntest-Sontest) Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon İşaretlenmiş Sıra Sayıları Testi Sonuçları**

| Program | Öntest-Sontest | N  | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | Z                  | P     | Anlam   |
|---------|----------------|----|-----------------|--------------|--------------------|-------|---------|
| KEP     | Negatif Sıra   | 0  | 0,00            | 0,00         | 2.823 <sup>b</sup> | 0,005 | P<0.05* |
|         | Pozitif Sıra   | 10 | 5,50            | 55,00        |                    |       |         |
|         | Eşit           | 0  |                 |              |                    |       |         |
| AEP     | Negatif Sıra   | 0  | 0,00            | 0,00         | 2.812 <sup>b</sup> | 0,005 | P<0.05* |
|         | Pozitif Sıra   | 10 | 5,50            | 55,00        |                    |       |         |
|         | Eşit           | 0  |                 |              |                    |       |         |
| KONTROL | Negatif Sıra   | 7  | 4,36            | 30,50        | 1.757 <sup>a</sup> | 0,079 | -       |
|         | Pozitif Sıra   | 1  | 5,50            | 5,50         |                    |       |         |
|         | Eşit           | 2  |                 |              |                    |       |         |

(<sup>a</sup>) Negatif sıralar temeline dayalı

(<sup>b</sup>) Pozitif sıralar temeline dayalı

(\*) işareti farkın anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo 1’de, deney-1 (KEP) ve deney-2 (AEP) grubunda yer alan tüm çocukların son test puanlarının, ön test puanlarından yüksek ve işaretlerinin artı (+) olduğu görülmektedir. Puanların sıra ortalamaları ve toplamaları dikkate alındığında ve farkın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek için z değerleri hesaplandığında [(KEP<sub>(z)</sub>)=2.823, p<0.05]; (AEP<sub>(z)</sub>)=2.812, p<0.05] deney-1 (KEP) ve deney-2 (AEP) gruplarının deney öncesi ve sonrası puanlarının  $\alpha=0.05$  düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmektedir. Kontrol grubu açısından sonuçlar incelendiğinde ise, çocukların bilgi düzeylerine ilişkin öntest-sontest puanları arasında manidar bir farklılık oluşmadığı gözlenmektedir. Puanların sıra ortalamaları ve sıra toplamaları dikkate alındığında, 10’ çocukta 7’sinin sontest puanının öntest puanına göre azaldığı, yalnızca 1’inin arttığı, 2’sinin ise değişmediği aynı kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çocukların puanlarında gözlenen bu artma ve azalma yönündeki değişim/farklılaşma manidar değildir (Kontrol (z)=1.757, p>0.05). Bu yüzden kontrol grubunda yer alan çocukların engelli kardeşle ilgili bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı söylenebilir.

Araştırmada incelenen kontrol ve deney gruplarında yer alan normal çocukların zihin engelli kardeş konusundaki bilgi düzeyleri açısından başarı durumlarının (sontest) farklılık gösterip göstermeyeceğini test etmek için 15 haftalık uygulamadan sonra her üç grupta yer alan çocuklara sontest verilmiş ve başarı puanları hesaplanmıştır. Tablo. 2’de kontrol ve

deney gruplarında yer alan normal çocukların engelli kardeş konusundaki bilgi düzeylerinin (sontest) karşılaştırılmasına ilişkin Kruskal-Wallis H-Testi sonuçları verilmektedir.

**Tablo 2. Kontrol ve Deney Gruplarında Yer Alan Normal Çocukların Engelli Kardeş Konusundaki Bilgi Düzeylerinin (Sontest) Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskal-Wallis H-Testi Sonuçları**

| Gruplar     | N  | Sıra Ort. | Sd | $\chi^2$ | p     | Anlam      |
|-------------|----|-----------|----|----------|-------|------------|
| KEP (1)     | 10 | 20,50     | 2  | 19.502   | 0.001 | 1-3<br>2-3 |
| AEP (2)     | 10 | 20,50     |    |          |       |            |
| KONTROL (3) | 10 | 5,50      |    |          |       |            |

P<0.05

Tablo 2'nin incelenmesinden de anlaşılabileceği gibi gruplarının bilgi düzeylerine ilişkin sontest puanları arasında farklılıklar yer almaktadır. Bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız grupları karşılaştırmak için yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonucuna göre, gruplar arasındaki fark  $\alpha=0.05$  düzeyinde manidardır ( $\chi^2_{(2)} = 19.502$ ;  $p<0.05$ ). Kontrol ve deney gruplarının sıra ortalamaları incelendiğinde deney gruplarında yer alan çocukların kontrol grubuna göre bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Farkın kaynağını belirlemek amacıyla ikili grup karşılaştırmaları için Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, farkın kaynağını kontrol grubu oluşturmaktadır. Kontrol grubuyla deney-1 (KEP) ve yine kontrol grubuyla deney-2 (AEP) arasında manidar farklılık vardır.

#### **Kardeş Eğitim Programlarının (Deney-1 KEP ve Deney-2 AEP) Engelli Kardeşin Beceri Düzeylerine Etkisi**

Araştırmada Kardeş Eğitim Programının normal kardeşe tek başına (KEP) ve ebeveynleriyle birlikte uygulandığında (AEP) engelli kardeşlerin beceri düzeylerini nasıl etkileyeceği belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle verilen eğitim sonucu engelli kardeşlerin öz bakım, temel matematik, okuma-yazma, çizme, resmetme gibi temel becerilerinde deney gruplarının hem kendi içlerinde hem de bir birlerine göre anlamlı bir değişiklik gerçekleşip gerçekleşmeyeceği araştırılmıştır.

Deney gruplarında uygulanan programların zihin engelli kardeşin beceri düzeylerine ilişkin erişilerinde (öntest-sontest) artış olup olmayacağını test etmek için uygulama öncesinde ve sonrasında engelli kardeşlerin beceri düzeyleri ölçülmüş ve erişiş puanları hesaplanmıştır. Tablo 3'te kardeşi KEP ve AEP'e katılan engelli çocukların temel beceri düzeylerine ilişkin erişiş (öntest-sontest) puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin Wilcoxon İşaretlenmiş Sıra Sayıları Testi Sonuçları verilmektedir.

**Tablo 3. Kardeşi KEP ve AEP'e Katılan Engelli Çocukların Temel Beceri Erişi Puanlarının (Öntest-Sontest) Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretlenmiş Sıra Sayıları Testi Sonuçları**

| Program | Öntest-Sontest | N  | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | Z      | P     | Anlam  |
|---------|----------------|----|-----------------|--------------|--------|-------|--------|
| KEP     | Negatif Sıra   | 0  | 0,00            | 0,00         | 2.820* | 0,005 | P<0.05 |
|         | Pozitif Sıra   | 10 | 5,50            | 55,00        |        |       |        |
|         | Eşit           | 0  |                 |              |        |       |        |
| AEP     | Negatif Sıra   | 0  | 0,00            | 0,00         | 2.859* | 0,004 | P<0.05 |
|         | Pozitif Sıra   | 10 | 5,50            | 55,00        |        |       |        |
|         | Eşit           | 0  |                 |              |        |       |        |

(\*) işareti farkın anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo 3'te, kardeşi deney-1 (KEP) ve deney-2 (AEP) grubunda yer alan tüm engelli çocukların son test puanlarının, ön test puanlarından yüksek ve işaretlerinin artı (+) olduğu görülmektedir. Puanların sıra ortalamaları ve toplamaları dikkate alındığında ve farkın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek için z değerleri hesaplandığında [(KEP<sub>(z)</sub>=2.820, p<0.05); (AEP<sub>(z)</sub>=2.859, p<0.05)] kardeşleri deney-1 (KEP) ve deney-2 (AEP) gruplarında yer alan engelli çocukların deney öncesi ve sonrası beceri puanlarının  $\alpha=0.05$  düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmektedir.

Araştırmada 15 haftalık uygulamadan sonra engelli çocukların temel becerilerdeki sontest başarı puanları hesaplanmıştır. Tablo 4'te kardeşi KEP ve AEP'e katılan engelli çocukların temel becerilerdeki başarı düzeylerinin (sontest) karşılaştırılmasına ilişkin Mann Whitney U-Testi sonuçları verilmektedir.

**Tablo 4. Kardeşi KEP ve AEP'e Katılan Engelli Çocukların Temel Becerilerdeki Başarı Düzeylerinin (Son Test) Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları**

| SONTEST | N  | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | U      | P     | Anlam  |
|---------|----|-----------------|--------------|--------|-------|--------|
| KEP (1) | 10 | 7,20            | 72,00        | 17.000 | 0,011 | P<0.05 |
| AEP (2) | 10 | 13,80           | 138,00       |        |       |        |

Tablo 4'ün incelenmesinden de anlaşılabileceği gibi kardeşi KEP ve AEP'te yer alan engelli çocukların beceri düzeylerine ilişkin sontest puanları arasında farklılık bulunmaktadır. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki bağımsız grubu karşılaştırmak için uygulanan Mann Whitney U-Testi sonucuna göre, gruplar arasındaki fark  $\alpha=0.05$  düzeyinde manidardır ( $U=17.000$ ;  $p<0.05$ ).

#### 4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan araştırmanın normal çocukların engelli kardeş konusundaki bilgi düzeylerinin Kontrol grubu açısından sonuçları incelendiğinde, çocukların bilgi düzeylerine ilişkin öntest-sontest puanları arasında manidar bir farklılık oluşmadığı gözlenmektedir. Bunun temel nedeni, kontrol grubunda her hangi bir programın uygulanmamış olmasıdır. Ancak 15 haftalık bir zaman dilimi içerisinde normal kardeşlerin bağımsız olarak geçirdikleri yaşantıların (izledikleri televizyon, okudukları kitap ya da gazete, okulda aldıkları eğitim, anne-babalarından evde aldıkları informal eğitim ya da engelli kardeşle geçirdikleri yaşantılar, vb.) onların engelli kardeşle ilgili bilgi düzeylerinde olumlu yönde bir artışa yol açmadığı söylenebilir.

Deney-1'e uygulanan KEP ve deney-2'ye uygulanan AEP eğlendirirken bilgilendirmeyi hedeflemiş ve programların uygulanması sonucu kardeşlerin olumsuz duygularının olumlu yönde değiştiği saptanmıştır. Çünkü uygulama öncesi görüşleri alınan kardeşlerin engelli kardeşlerine nasıl yardımcı olacaklarını bilmemekten dolayı kaygılı oldukları ve onların pek çok konuda başarılı olamayacaklarına dair düşünceleri olduğu tespit edilmiştir. Hames ve Appleton (2009), engelin kardeşlerde çok farklı yönlerde etkisinin olmasından ve az bilginin daha fazla sıkıntının yaşanmasına sebep olmasından yola çıkarak epilepsi ve öğrenme güçlüğü olan çocukların kardeşleri üzerine yaptığı araştırmada kardeşlerin bu çalışmada kendileri için bilgi sağlanmasının oldukça önemli bir destek olduğu yönde görüş belirtmişlerdir.

Elde edilen sonuçlara göre, gruplarının bilgi düzeylerine ilişkin sontest puanları arasında farklılıklar yer almakta ve bu farkın kaynağını da kontrol grubu oluşturmaktadır. Kontrol grubuyla deney-1 (KEP) ve yine kontrol grubuyla deney-2 (AEP) arasında manidar farklılık vardır. Deney grupları arasında beklenen farklılığın oluşmamasının nedeni her iki programın da başarılı ve amaca ulaşmış olmasının yanı sıra, ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Deney grupları arasında manidar bir farklılığın oluşmamasının diğer bir nedeni ise ölçülen davranışların ebeveynin değil normal kardeşin davranışları olması ve teorik-bilişsel davranışlardan oluşması olabilir. Buna göre, deney gruplarında uygulanan kardeş eğitim programlarının normal çocukların zihin engelli kardeş konusundaki bilgi düzeylerini artırdığı, kontrol grubunda ise herhangi bir eğitim programı uygulanmaması temel nedeniyle olumlu bir davranış değişikliğinin yaşanmadığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak uygulanan Kardeş ve Aile Eğitim Programları, engelliğin nedenleri, zihin engelli çocukların genel özellikleri, temel akademik becerileri ve özbakım becerilerin nasıl kazandırılacağı, engelli kardeşler ve ev işlerine yönelik sorumlulukları hakkında normal kardeşlerin bilgi düzeylerinde beklenen artışın sağlanmasında etkili oldukları söylenebilir.

Elde edilen bulgular sonucunda engelli kardeşin becerilerine ilişkin gözlenen değişmelerin deney-1 (KEP) ve deney-2 (AEP) gruplarında yapılan işlemlere bağlanabileceği, Kardeş Eğitimi ve Aile Eğitimi Programlarının uygulanması sonucunda normal kardeşler aracılığıyla engelli çocukta öğrenmenin gerçekleştiği ve bunda engelli kardeşlerin temel becerilerine

yansıdığı söylenebilir. Engelli çocuklar için normal kardeşler etkili bir akrandır. Yapılan araştırmalar (Kalkowski, 2001; Goodman,1990; Turnbull, Shank, Smith, Leal, 2002; Sideris, Udley, Delquadri, Dawson, Greenwood; 1997; Kargın ve Baydık, 2002) akran aracılığıyla yapılan uygulamalardan olumlu gelişmeler kat ettiklerini ortaya koymuştur.

Hetzke (2004), Asperger sendromu olan çocuklara yönelik çalışmasını kardeşleri aracılığıyla yürütmeyi amaçlamış ve grup etkinliği olarak Asperger sendromlu çocuklar için sosyal beceri grup müdahalesinin etkililiği incelenmiştir. Araştırmanın sonunda AS'li çocukların sosyal fonksiyonlarında ilerleme kaydettikleri saptanmıştır. Ayrıca kardeşlerin duygusal fonksiyon oranlarında ise araştırma boyunca aynı ortalamayı sürdürse de kardeş davranış problemlerinde düşüş olduğu belirlenmiştir.

Engelli çocukların temel becerilerdeki başarı düzeylerinden (sontest) incelenmesinden her iki programın da başarılı ve amaca ulaşmış olduğu anlaşılmakla birlikte ebeveynlerin sistem içerisinde yer alarak aile içinde ortak hareket edilmesi ve eğitim anlamında bütünlüğün sağlanmış olması engelli kardeşin beceri düzeylerine önemli ölçüde katkı sağladığı düşünülmektedir. Olumlu ve bilinçli ebeveyn tutumlarının kardeşleri daha başarılı bir uygulamaya yönlendirmiş olabilir.

Kurnoff (2008), kardeşlerin engelli kardeşlerine yönelik tutumlarını etkileyen durumları belirlemek için 142 ebeveyn ve kardeşler ile mülakat yapmıştır. Çalışmanın sonucunda kardeş tutumlarını ebeveyn tutumlarının etkilediğini ortaya koymuştur.

Araştırmada uygulanan Kardeş Eğitim Programı ve Aile Eğitim Programının zihinsel engelli kardeşi bulunan normal çocukların bilgi düzeylerinde ve kardeşlerine belli becerileri kazandırmada etkili olduğu saptanmıştır.

Uygulanan programlar normal çocukların zihin engelli kardeşle ilgili mevcut bilgilerinin, fikirlerinin, düşüncelerinin olumlu yönde değişmesinde etkilidir. Verilen eğitimler neticesinde programlardan beklenen zihinsel davranış değişikliklerinin gerçekleştiği belirlenmiştir. Normal çocukların zihin engelli kardeş konusundaki bilgi düzeylerini olumlu yönde değiştirebilme başarısı açısından programlar karşılaştırıldığında, deney gruplarının her ikisi de kontrol grubuna göre başarılıdır. Bununla birlikte deney grupları arasında anlamlı bir başarı farklılığı gözlenmemiştir.

Deney gruplarında yer alan normal çocuklara kazandırılan istendik davranışlar, dolaylı olarak engelli kardeşe yansımakta ve onların temel beceri düzeylerini daha ileri bir düzeye ulaştırmaktadır. Zihin engelli kardeşlere temel becerileri kazandırabilme başarısı açısından AEP ve KEP karşılaştırıldığında; kardeşleri AEP'te yer alan engelli çocukların temel beceri düzeylerinin KEP'te yer alanlardan daha yüksek olduğu söylenebilir. Ebeveynlerin sistem içerisinde yer alması engelli kardeşin beceri düzeyine önemli ölçüde katkı sağlamakta ve AEP'i temel beceri kazandırma konusunda daha başarılı kılmaktadır.

## KAYNAKÇA

- Ahmetoğlu, E. "Zihinsel Engelli Çocukların Kardeş İlişkilerinin Anne ve Kardeş Algılarına Göre Değerlendirilmesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (2004).
- Goodman, L. Time and Learning in the Special Education Classroom, **United States of America**. (1990).

- Hames, A., R.Appleton. "Living with a Brother or Sister with Epilepsy: Siblings' Experiences", **Seizure**, Vol: 18: 699-701, (2009).
- Hetzke, J.D. A Sibling-Mediated Social Skills Training Intervention for Children with Asperger's Syndrome: Results From a Pilot Study, **Degree of Doctor Thesis**, Drexel University. (2004).
- Kalkowski, P. "Peer and Cross-Age Tutoring", **School Improvement Research Series-Northwest Regional Educational Laboratory**. (2001).
- Kargın, T., B. Baydık. "Kaynaştırma Ortamındaki İşitme Engelli Olmayan Öğrencilerin İşitme Engelli Akranlarına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişken Açısından İncelenmesi", **Özel Eğitim Dergisi**, Sayı: 3(2): 27-39, (2002).
- Kurnoff, S. How Do Learning Disabilities Affect the Child's Siblings?, **E-Ssential Guide, Sibling Issues: A Parent's Guide**, GreatSchool Inc. (2008).
- Küçüker, S. Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Özürlü Çocukların Kardeşlerinin Özürlü İlgili Bilgi Düzeylerine Ve Özürlü Kardeşlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (1997).
- Meyer, D. J. Views From Our Shoes, **United States of America: Woodbine House**. (1997).
- Meyer, D. J., P.F. Vadasy. Sibshops – Workshops for Siblings of Children with Special Needs, Eight printing, **United States of America: Paul H. Brookes Publishing**. (2006).
- Moore, L.M., V.F. Howard, T.F. McLaughlin. "Siblings of Children With Disabilities: A Review and Analysis", **International Journal of Special Education**, Vol:17, No: 1: 49-63, (2002).
- Powell, T.H. , P. A. Gallagher. Brother and Sisters: A Special Part of Exceptional Families, Second Edition, **Baltimore: Brookes Publishing Company**. (1993).
- Sideridis, G. D., C.A.Utley., J.C. Delquadri , H.T. Dawson, C.R.Greenwood. "Relation Between Class-Wide Peer Tutoring , Spelling and the Social Interaction of Students with and Students without mild Disabilities", **The Research in Education**. (1997).
- Şahin, S. Engelleri Çocukları Olan Annelerin Çocuklarına Karşı Tutumlarının, Çocukların Yeterlilik alanları ve Sorun Davranışları Üzerine Etkisi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. (2000).
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, **Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması**. (2009).
- Tekin-İftar, E. "Parent-Delivered Community-Based Instruction with Simultaneous Prompting for Teaching Community Skills to Children with Developmental Disabilities", **Education and Training in Developmental Disabilities**, Vol: 43 (2): 249-265, (2008).
- Tolani, N., G. B. Jeanne, K.L. Sharon. "Parenting Education Programs For Poor Young Children: A Cross-National Exploration", **UNICEF/New School International Conference**, 23 October 2006.
- Turnbull, R., A. Turnbull, M. Shank, S. Smith, D. Leal. Exceptional Lives Special Education in Today's Schools, 3rd Edition, New Jersey. (2002).

- “Türkiye’de Erken Müdahale Yaklaşımları Sempozyumu” (2010). **Portage Erken Eğitim Modeli Ve Çocuk Gelişimini Destekleme (Portage) Derneği** ([www.portageturkiye.org](http://www.portageturkiye.org)).
- Vuran, S., S.Çelik (2008). Örneklerle Kavram Öğretimi / Zihinsel Yetersizlik Gösteren Çocuklar İçin, Birinci baskı, Ankara: Kök yayıncılık.
- Yalçın, H., Ş.Sermet, E.Bingöl. “Fiziksel ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Bilgi Gereksinimlerinin Belirlenmesi”, **18. Ulusal Özel Eğitim Kongresi’nden Yansımalar**, Birinci baskı, Konya. (2010).

### EXTENDED ABSTRACT

**Purpose:** Siblings need information about the situation and future of their siblings with disabilities. They need information to trust, to answer their own questions and the question that other people ask them and to plan their own future. During their life, the information that siblings need will change as their age change. These children must receive required and clear information related to the present situation of their siblings with disabilities (Meyer, 1997; Meyer and Vadasy, 2006; Moore et al., 2002). Accordingly, siblings need programs in which they will have the opportunity to be with people that will understand themselves in an entertaining environment where they both will get rid of negative things they experience and see social life without problems. Considering the programs prepared in terms of requirements, this research was carried out in order to examine the effect of The Parent Education Program (PEP) and The Sibling Education Program (SEP) given to siblings without disabilities and their parents on knowledge of normally developing siblings about the siblings with disabilities and skill acquisition of siblings with disabilities.

**Method:** In this research, an education program has been prepared for the normally developing siblings of the mentally handicapped children. Multi subject-multi factor experimental pattern, which is one of experimental models, was applied in the research. The pretest - posttest control group pattern was conducted in this context. There are 3 different groups in the research. One of the groups is the control group; the other two groups are the experimental groups. One of the experimental groups consisted of only normally developing children having siblings with disabilities, and the other group included normally developing children and their parents. The independent variable of the research is the Sibling and the

Parent Education Programs. For normally developing siblings, knowledge and skills related to siblings with disabilities are the dependent variables which are expected to be affected by the program. Two schools from primary schools depending on the central county of Konya province which have special education classes were selected through the random method and 10 children from each school were selected through the random group sampling method, and two separate groups were constructed. One of these established groups was appointed as the control group and the other one was appointed as experiment-1 group by using the random selection method again. The experiment-2 group consisted of 10 different parents having children that participate in special education and rehabilitation centres and 10 normally developing siblings attending at a primary school of these parents. The data collecting tools for normally developing children were “The Achievement Test” and “The Basic Skills Scale”. Considering the features of the variables, The Mann Whitney U-Test, The Kruskal Wallis Test (H test) and The Wilcoxon Signed Ranks Test were conducted. The significance level in testing differences was accepted as  $\alpha=0.05$ .

**Conclusion:** In consequence of Sibling Education Program (SEP) and Parent Education Program (PEP) carried out in the experimental groups, it is noted that while there is a meaningful increase in the skill and knowledge of normally developing siblings in these groups towards mentally handicapped children, there is not a meaningful increase for the control group. The siblings in the experimental group displayed an increase in terms of knowledge levels in comparison with the siblings in the control group. A positive outcome has been determined between two experimental groups for the siblings in the PEP in the context of acquiring skills towards the siblings with disabilities.

**Key Words:** Disabled Child, Parent Education Program, Sibling Education Program, Sibling, Knowledge, Skills.